

Bist du ein
שפּענ

Hoe een joodse tiener
de nazi's overwon

Frits Gies

WalburgPers

BIST DU EIN JUDE

Frits Gies

Bist du ein
פּענע

**Hoe een joodse tiener
de nazi's overwon**

WalburgPers

WALBURGPERS

Afbeeldingen omslag

Voorzijde: Foto gemaakt door Martin Munkácsi.

Achterzijde: Kleine Frits in 1943/'44.

Tekstcorrectie

Han Strijk, Alphen aan den Rijn

Omslagontwerp

Erwin Bomans^{BNO} Leucq^l, Hof van Twente

Ontwerp binnenwerk

Karel Meijer, ^{KM} Grafisch Werk, Utrecht

© 2018 Frits Gies, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

© 2018 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

ISBN 9789462492707

NUR 680

WOORD VOORAF

Eindelijk is het er dan toch van gekomen, mijn vreemde levensgeschiedenis aan het papier toe te vertrouwen. Goede raadgevers hadden eerst mijn twijfels aan belangstelling, door alwetende goden die het beter weten, nog moeten elimineren. Hierna volgde de vraag hoe en waar te beginnen. Een simpel nalezen van mijn geboortekaartje bracht redding want daar lag het begin van mijn eerste levensbeschrijving.

De symbolen die ik daarin aantrof gaven een beeld van het wereldje waarin ik terecht was gekomen. Een wereldje waarin oplossen van problemen moeilijk te zijn.

Die sprong in het duister werd eerst een langdurig navelstaren vanachter mijn PC, waarna ik slechts langzaam en aarzelend aan de reis naar mijn verleden begon met de simpele gedachte ‘nu ga ik schrijven.’ Nou ja schrijven, na de eerste vingeroefeningen op mijn laptopje begon ik al gauw te beseffen wat een enorme hoeveelheid aan herinneringen opgeslagen kunnen liggen in het onderbewustzijn van de menselijke geest. Uit oude aantekeningen van mijzelf, uit brieven van het familiearchief en uit de nog in het bewustzijn vage, maar nog aanwezige herinneringen, werd onwerkelijkheid weer werkelijkheid. Een stukje werkelijkheid uit mijn leven zoals ik dat toen zag maar nog niet begreep, in een crisistijd tussen twee wereldoorlogen. Een tijd waarin mensen, waaronder ikzelf, geluk probeerden te vinden in de zoektocht naar ons leven. Met deze gedachte heb ik dan ook dit boek, van lang geleden tot nu en later, opgedragen aan mijn lieve vrouw en grote vriendin Yentl die zoveel voor mij betekent, samen met onze geweldige honden die mij hebben weten te vinden.

Van uitgevers moet je dat maar afwachten, waarschijnlijk omdat dit boek nooit zal afkomen. Maar in de relatie met Yentl, die eerst onmogelijk leek, kreeg ik de kracht verder te gaan om dit boek werkelijk te schrijven zonder enige terughoudendheid uit nog maar een deel van mijn leven dat achter de gordijnen te voorschijn kwam.

Veel leessterkte gewenst door de schrijver van het onmogelijke.

Zoektocht naar een ‘Happy End’ Laat ik beginnen met een ernstige waarschuwing aan die lezers die denken aan een leuk avonturenboek met een ‘Happy End’ te beginnen. Een ‘Happy End’ ligt voor sommige lezers heel dichtbij maar het kan ook heel ver weg liggen.

Daarom zullen lezers, die op de laatste bladzijde beginnen om snel naar dat ‘Happy’ te zoeken, teleurgesteld worden. Een ‘Happy’ is er niet, althans was dat er niet voor mijn ouders. Wel was er een ‘End’.

Mijn verhaal schijnt ergens een ‘Happy Begin’ te hebben gehad negen maanden voor mijn geboorte. De prille toekomstige ouders hadden zich kennelijk ‘Happy’ gevoeld om tot de daad van mijn verwekking te komen wat na korte tijd ook weer het ‘End’ betekende.

Door twijfels overmand, die mij een gevoel van verraad gaven tegenover mijn ouders en aanleunende anderen, had ik toch enige zo niet veel weerstand intieme zaken en zaken waarover ik vroeger moest zwijgen, aan de openbaarheid prijs te geven.

De minder prettige zaken die ik in mijn kinderjaren heb moeten ervaren gaven mij toch, als een wenkend perspectief, het verlangen en hoop uit die kooi te kunnen ontsnappen.

Anderzijds was ik bang mijn wankel geborgenheid te verliezen die ik had gevonden in mijn afgeslotenheid. Zwijgen had ook veiligheid betekend in de wetenschap geen angst te hoeven hebben dat anderen ook maar de geringste kans hadden je te verraden. Als bijkomende factor werd ik in mijn werkzame leven ook nog beroepsmatig opgezadeld met een geheimhoudingsplicht waarachter ik mij kon verbergen

Er gloorde hoop door de wetenschap dat ik na mijn pensionering, als rapporteur medische zaken sociale verzekeringen, weerstanden tegen allerlei idiote protocollen, veilig kon afleggen en ik eindelijk verlost werd van het vele vaak nodeloze en onnozele schrijfwerk. Het nooit meer hoeven te schrijven van een rapport, verbaal, verhaal of weekstaat, inherent aan mijn oude job, vervulden mij met luie blijdschap. Mijn beroepsgeheimhoudingsplicht werd omgezet in een privé-plicht waarover ik zelf verantwoordelijkheid had.

De pen, die mijn hand jarenlang trouw had geleid of andersom, keerde echter terug. Met die pen zette ik een streep onder mijn ‘Woord vooraf’ en ik begon met mijn onmogelijke eerste en volgende hoofdstukken.

Met de billen bloot Dat eerste hoofdstuk moest ik eerst nog wat opschuiven omdat ik mij in een onbezonnen ogenblik bij Joods Maatschappelijk Werk in Amsterdam, voor een cursus ‘levensverhalen schrijven’, had opgegeven.

Daar viel de gesloten zwijger uit zijn rol en moest daar, wat onder normale omstandigheden aanlokkelijk is, met de billen bloot in een overwegend door joodse vrouwelijke engelen overheerste en geleide club. De Pascha die altijd alles minzaam aan moest horen viel van zijn sokkel en was daar uitgespeeld.

De start werd gemaakt en de Magen-David, oftewel de gele ster die wij in de oorlog zo hadden vervloekt, maar na die tijd weer een ereteken werd, begon langzaam te rijzen in mijn nog mistige wereld.

Na het schrijven van emotionele joodse en gewone oorlogsgedichten die anderen ongewoon in de oren klonken of niet begrepen, begon ik met kleine levensverhalen. Ik ontdekte dat deze op scholen en herdenkingen het goed deden, maar dat geen hond van een uitgever zich daarvoor interesseerde. Misschien had ik de verkeerde of alleen de honden van uitgevers aan de lijn gehad.

Gewone luisteraars en lezers van mijn scheppingen bleven echter aandringen eerst mijn gedichten uit te geven. Anderen gaven mij de raad mijn levensverhaal te schrijven. Onder het mom van: *‘Schrijf het op voor het te laat is, je hebt tenslotte deelgenomen aan de geschiedenis’*. En dat was waar, alleen hoopte ik nog even tijd te mogen hebben om mijn geschiedenis op papier te krijgen.

Willem de Zwijger had ook deelgenomen aan een geschiedenis die op papier kwam te staan. Misschien moesten wij daarom uit de geschiedenisboekjes leren wat hij nooit gezegd of verzwegen had. De keuze met beide te beginnen werd gemaakt waarbij de weegschaal zou bepalen naar welke kant hij zou doorslaan.

Tegen uitgevers die alleen in boeken geïnteresseerd zijn zou ik willen zeggen: *‘weet wat u mist!’* Zelfs korte gedichten kunnen lange levensverhalen zijn en het bespaart een enorme hoeveelheid tijd en papier. Daarom heb ik het stiekem gewaagd hier en daar een gedicht weg te frommelen in de hoop dat een eventueel belangstellende uitgever ze over het hoofd zal zien.

Dienstgeheim Alle volgende hoofdstukken vallen dan ook onder de term ‘Dienstgeheim’ zoals de investering in de vorm van een handvol balpennen met het opschrift ‘ArboNed’ die mijn laatste werkgever zo welwillend voor het grijpen had gelegd. Om eventuele gevolgen van diefstal of terugvordering van salaris te voorkomen en het feit dat de inkt die daar als trage stroop uitvloeide, werd mijn

keuze omgezet in een laptop. In joodse kringen beter bekend als schleptop die, na veel geschlep oftewel gesleep, de start van de eerste regels versnelden. Eerlijkheid gebied mij te vermelden dat ook deze zegeningen kuren gingen vertonen.

Door bliksemschichten en zware knallen, ditmaal niet door burens uit het Oosten, was ik in alle vroegte overeind gevlogen om daarna vreugdevol te constateren dat er dit keer geen oorlog was uitgebroken maar het slechts een attentie van gene zijde betrof.

De inslag bij de aanpalende buurvrouw in Zuidoostelijke richting, betrof dit keer geen 'Blitzkrieg' die vijf jaar duurde, maar de omgeving slechts vijf uur platlegde.

Mijn PC werd het leven ontnomen en ik ging na de rouwplechtigheden met de moed der wanhoop opnieuw aan de slag. Die moed werd door een genereus aanbod van mijn verzekering (nee geen namen) omgezet in een geldelijke bijdrage gelijk aan een zak nootjes. Het werden pindanootjes die ik in oorlogstijd zo node had moeten missen maar mij nu weer in staat stelden zorgeloos achter een nieuwe PC plaats te nemen. Het peuzelen werd puzzelen en andersom. Met het wetenschappelijk bewijs dat pindatrauma's te genezen zijn werd opnieuw gestart.

Let echter op uw saek! Dit boek heeft ondanks of dankzij de pinda's, niet de pretentie een wetenschappelijk werk te zijn. Daarvoor moet u bij dr. De Jong of andere schrijvers zijn die een oorlog nooit 'aan den lijve' hebben ondervonden, maar hun lezers toch in extase kunnen brengen.

Boze mensenwereld Ofschoon nog veel wetenschap in mijn door oorlog verknipte brein is blijven hangen is mijn geschrijf een gevoelsrapportage van dagelijkse feiten en belevenissen van een gewoon mensje dat zijn leven beschrijft. Waar vooral het kind in mij probeert te ontdekken hoe de grote boze mensenwereld er uitzag. Een kind dat in verwondering en angst in een vroeg stadium al werd geconfronteerd met oorlogsdreiging.

In de aanloop naar mijn beginnende volwassenheid lag mijn gevoel nog in een sluimerende onwetendheid. Na het uitbreken van de oorlog zou die sluimering worden omgezet in een bewust weten en voelen.

De Jong kon in zijn boekenserie slechts rapporteren vanuit een veilig Engeland en zijn verhaal schrijven door wat anderen toen aan den lijve moesten ondervinden in een bezet labiel Christelijk Nederland waar de joodse tradities uit weggerukt waren.

Komende uit die vooroorlogse 'goede' oude tijd, waar ouderen het nog voor het zeggen hadden en wij kinderen niet meetelden in hun wereld, heeft

die tijd vaak een desastreuze invloed gehad op dat ontdekkend en luisterend vermogen. Tijdens de oorlog zag de volwassen mensenwereld ons zelden maar werden wij wel opgezadeld met rottige klusjes of misbruikt om later hun eigen heldendom te kunnen creëren.

Verloren generatie Na de oorlog werden wij kinderen miskend in het verdriet dat ons door ouderen was aangedaan en werd de verloren generatie die zich niet had kunnen verweren tegenover de generatie die wel de mogelijkheden had maar dit toen vaak niet deed. Voor kinderen was verweer meestal niet mogelijk, voor hen was er geen enkele vorm van beroep of protest, voor hen gold alleen te aanvaarden wat voorgehouden werd.

Ongeacht of ouders aan de 'goede' of de 'foute' kant stonden, werden kinderen altijd de dupe van hun beslissingen.

Na die jarenlange roofofbouw op onze geest stonden geen traumateams klaar om ons na de oorlog op te vangen. Door de oudere generatie werd onterecht verondersteld dat wij niets hadden meegemaakt.

Toch is die oorlogsperiode voor mijzelf essentieel geweest omdat het mijn latere leven heeft gevormd in de beoordeling naar mijzelf en naar anderen.

Expliciet verwijs ik niet naar andere literatuur, mijn verhaal ligt opgeslagen in mijn herinnering die ik bij uitzondering verifieerde bij bekende feiten. Het is de herinnering uit het brein van een oorlogskind zoals het de wereld zag in een tijd van innerlijke pijn, machteloosheid, woede en angst. Soms verscheen er een straaltje warmte maar meestal voerde kilte en verlatenheid de boventoon.

Het was een tijd van zeldzame vriendschappen met hen waar ik niets van verwachtte, omdat zij tot de 'vijand' behoorden. Maar ook een tijd van vijandschap door verraad van 'vrienden' die wij vertrouwden waar vertrouwen en liefde slechts tot kreten werden gedegradeerd.

Liefde die ik nog ergens voelde stopte ik diep weg, waar het als filmflitsen op mijn netvlies werd gebrand dat slechts af en toe even opleefde. Het werd als een kostbaar maar afschuwelijk geschenk, uit een onderwereld die oorlog heette, zorgvuldig in mijn geheugen opgeslagen.

Soep uit de gaarkeuken Voor sommigen is dit boek misschien slechts geschikt om te lezen bij een kop soep of een glas chocomel, waarbij men de tijd neemt een blik te werpen op de beelden uit het dagelijks leven van die 'goeie ouwe tijd'. De tijd waar chocolademelk niet meer bestond, soep alleen maar water uit een gaarkeuken was en mensen omgebouwd werden tot marionetten of tot nummers gedegradeerd.